

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa,

Adam Bodnar

XI.814.3.2020XI.814.3.2020.KG

**Pan
Prof. Piotr Gliński
Minister Kultury
i Dziedzictwa Narodowego
Wiceprezes Rady Ministrów**

Jako Rzecznik Praw Obywatelskich, któremu ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. z 2016 r., poz. 1219) powierzyła zadania niezależnego organu do spraw realizacji zasady równego traktowania, czuję się w obowiązku zwrócić uwagę Pana Premiera na głosy mniejszości ukraińskiej wskazujące na brak dialogu Instytutu Pamięi Narodowej i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego z obywatelami Polski narodowości ukraińskiej w kwestii miejsc pamięci – grobów i pomników upamiętniających postaci i wydarzenia historyczne związane z losami tej społeczności. W styczniu br. spotkałem się z przewodniczącym Związku Ukraińców w Polsce, Panem Piotrem Tymą, aby omówić bieżące problemy, z jakimi na co dzień zmagają się obywatele polscy pochodzenia ukraińskiego. Przedstawiciel mniejszości ukraińskiej szczególną uwagę zwracał wówczas na przypadki dewastacji istniejących miejsc pamięci, w tym także upamiętnień określanych mianem nielegalnych, które z powodu braku jakiegokolwiek statusu prawnego nie są obecnie odpowiednio chronione.

Przykładem braku należytej ochrony prawnej miejsc pamięci obywateli polskich narodowości ukraińskiej jest kolejny przypadek zniszczenia i profanacji ukraińskiego grobu w nieistniejącej już wsi Monasterz (woj. podkarpackie), ustanowionego w 1999 roku przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Jest to mogiła członków Ukraińskiej Powstańczej Armii, poległych w dniach 2-3 marca 1945 r. w walce z oddziałami NKWD. Jak wynika z oświadczenia zamieszczonego na stronie internetowej Związku Ukraińców w Polsce¹, po raz pierwszy pomnik nagrobny zniszczono w 2015 r.: krzyż został wówczas

¹ Zob.: http://www.zup.ukraina.com.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=504&Itemid=1

pomalowany w barwy biało-czerwone, a w miejsce godła Ukrainy namalowano symbol Polski Walczącej. Rozbito również tablicę nagrobną z nazwiskami poległych. Na początku stycznia 2020 r. doszło do kolejnego aktu wandalizmu – tablica zawierająca nazwiska i imiona poległych (bez wskazania formacji, której byli członkami i jakiegokolwiek symboliki militarnej) ponownie została rozbita. Zniszczono też ukraińskie tradycyjne ruszniki, zawieszane na mogile w dniu 11 listopada 2019 r. przez polskich i ukraińskich aktywistów.

W przywołanym wyżej oświadczeniu Związek zwraca uwagę na fakt, że w 2018 r. Ambasador Ukrainy w RP zwrócił się do władz Polski o odnowienie legalnego grobu. Głos w sprawie ww. upamiętnienia zabierały również instytucje państwa ukraińskiego, w tym m.in. prezes Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej. Mimo to grób nie został wpisany do ewidencji grobów i pomników wojennych, co w praktyce oznacza, że nie podlega ochronie ze strony państwa polskiego. Negatywną opinię w sprawie wpisania do rejestru grobów i pomników wojennych ww. upamiętnienia wydał wojewoda podkarpacki. Podobne negatywne stanowisko odnośnie odbudowy pomnika – grobu wygłosił w dniu 23 października 2019 r., podczas posiedzenia Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W dniu 1 sierpnia 2016 r., na mocy ustawy z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r., poz. 992), zlikwidowano działającą od 1988 r. Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, która była jedynym w Polsce organem państwowym inicjującym i koordynującym działalność związaną z upamiętnianiem historycznym. Jej zadania zostały przekazane Instytutowi Pamięci Narodowej, który od tej pory prowadzi działalność związaną z upamiętnianiem historycznych wydarzeń, miejsc i postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu polskiego w kraju i zagranicą oraz miejsc walki i męczeństwa innych narodów na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W sprawach, które mogą mieć wpływ na realizację polityki państwa oraz umów międzynarodowych dotyczących miejsc pamięci narodowej oraz grobów i cmentarzy wojennych, IPN podejmuje działania w porozumieniu z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Z niepokojem przyjąłem do wiadomości przekazane mi przez mniejszość ukraińską informacje świadczące o braku prawnego uregulowania statusu upamiętnień ukraińskiej historii. Z doniesień tych wynika m.in., że dotychczas nie zostały sporządzone wykazy miejsc pamięci i spoczynku, do czego strony polska i ukraińska zobowiązały się w dwustronnej umowie zawartej między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy w sprawie ochrony miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych, sporządzonej w Warszawie w dniu 21 marca 1994 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 112, poz. 545).

Już choćby z tego faktu wynika brak możliwości sprawowania przez państwo polskie skutecznej i kompleksowej opieki nad wszystkimi wzniesionymi na terenie Polski obiektami tego rodzaju. Niezwykle istotne wydaje się zatem, aby Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zaangażowało się w realizację zadań wynikających z przywołanej wyżej umowy, a w szczególności poczyniło wszelkie możliwe kroki, które mogłyby w pierwszej kolejności doprowadzić do opracowania, we współpracy z przedstawicielami mniejszości ukraińskiej w Polsce, kompletnego wykazu miejsc pamięci i spoczynku, a następnie do ich skutecznej ochrony.

Zapewnienie należytej ochrony upamiętnieniom ważnym dla mniejszości ukraińskiej w Polsce stać się może przyczynkiem do przepracowania wspólnej, polsko – ukraińskiej historii, w tym także wynikających z niej traum. To zaś nie będzie możliwe bez zrozumienia wzajemnych potrzeb i zbudowania wspólnej świadomości poprzez działania edukacyjne oraz aktywizację obywateli obu narodowości, pozwalające na poznanie i wzajemne zrozumienie swoich kultur. Dlatego za niezwykle cenny uznaję postulat zgłaszany od lat zarówno przez mniejszość ukraińską, jak i inne mniejszości narodowe i etniczne, dotyczący powołania instytucji kultury mniejszości. Warto bowiem pamiętać, że o ile polska kultura rozwijana jest w oparciu o instytucje publiczne dotowane z budżetu państwa, o tyle kulturą mniejszości zajmują się zwykle organizacje pozarządowe posiadające niewspółmiernie mniejsze możliwości organizacyjne i finansowe, działające głównie w oparciu o system grantów i dotacji. Te z kolei pozwalają jedynie na okresowe wsparcie finansowe dla poszczególnych organizacji, co wyklucza budowanie długofalowej strategii działań na rzecz rozwoju i promowania kultury mniejszościowej.

W związku z powyższym, działając na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2018 r. poz. 2179 z późn. zm.), zwracam się do Pana Premiera z uprzejmą prośbą o podjęcie działań, w ramach kompetencji podległego Panu Premierowi resortu, zmierzających do uregulowania kwestii ochrony prawnej grobów i pomników ważnych dla mniejszości ukraińskiej w Polsce. Proszę również Pana Premiera o rozważenie możliwości utworzenia, we współpracy ze środowiskami mniejszości narodowych i etnicznych, zespołu ds. instytucji kultury mniejszości, mającego na celu zapewnienie instytucjonalnego wsparcia dla organizacji działających na rzecz rozwoju i promowania tożsamości kulturowej mniejszości. Będę wdzięczny za przedstawienie stanowiska w niniejszej sprawie.